

ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОТВОРЕННЯ СПОРТИВНИХ ЖАРГОНІЗМІВ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

Гамчук Іванна Вікторівна, здобувачка II (магістерського) рівня вищої освіти (групи ПФМ-1-23-1.4з.) спеціальності 035 «Філологія» Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: Стишов О. А., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У статті проаналізовано особливості словотворення спортивних жаргонізмів на матеріалі українського інтернет-дискурсу. Продемонстровано зразки вживання спортивних жаргонізмів у сучасних засобах масової інформації, що наявні в електронному вигляді, та виявлено й розглянуто продуктивні способи словотвору (семантична деривація, суфіксація, універбація та нульсуфіксація), які слугують деривації нових соціолектних лексем царини спорту. Уведено до наукового обігу понад 120 нових, досі не зафіксованих у лексикографічних працях спортивних жаргонізмів.

Ключові слова: мова, жаргонізм, спорт, словотвір, способи словотворення.

Попри те, що нині лінгвісти мають низку досліджень спортивних жаргонізмів, ці слова обмеженого вжитку продовжують активно виникати й ревіталізуватися та поповнювати лексичний склад української мови, а тому потребують подальших ґрунтовних і комплексних студій. Відсутність всеохопних робіт, присвячених структурно-семантичним особливостям названих соціолектизмів, визначили доцільність і зумовили написання цієї статті. Також для мовознавців надзвичайно важливими є фіксація названих одиниць і створення лексикографічних праць, особливо електронних, які б мали змогу постійно поповнюватися.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): виявити й проаналізувати особливості деривації спортивних жаргонізмів у сучасному українськомовному інтернет-дискурсі, схарактеризувати способи словотворення спортивних соціолектизмів, увести до наукового обігу нові, досі не зафіксовані одиниці.

Науково-теоретичною основою дослідження слугували праці українських лінгвістів – І. Процик, Л. Карпець, Ю. Струганця, О. Стишова, Т. Левченко, С. Зайцевої, С. Чемеркіна та ін.).

Нестандартна лексика, а саме жаргонізми, активно використовуються не лише в розмовному мовленні, а й у засобах масової інформації, інтернет-дискурсі. Варто зазначити, що неформальна лексика вживається в мережі досить часто для того, аби додати мовленню експресивності, емоційного забарвлення, влучності, дотепності. Нові жаргонізми виникають внаслідок

появи нових видів спорту й фізичних занять, предметів, явищ, вихід на спортивну арену нових гравців, тренерів та ін.

Варто акцентувати, що стосовно загального визначення поняття *жаргонізм*, нині немає одностайного трактування цього різновиду лексем ужиткового значення. Одне із визначень стверджує, що *жаргон* (із фр. Jargon – «незрозуміла мова»; «безглуздя»; «гелготання»; від гало-ром. Gargone – «базікання») – соціолект (один із різновидів соціальних діалектів), який відображає особливості мовлення певної стійкої соціальної, вікової або професійної групи людей, котрі пов'язані тривалим перебуванням в одному середовищі або певною спільністю інтересів. Таким чином, можна сформулювати визначення поняття *жаргонізму* як специфічного слова, вільного або стійкого словосполучення, фразеологізму, що використовуються лише в соціолекті, тобто переважно специфічні, емоційно забарвлені назви реалій, осіб, понять, явищ, дій, які мають нормативних відповідники в літературній мові та, відступаючи від неї, надають процесу спілкування атмосфери невимушеності, іронічності, фамільярності тощо.

Якщо аналізувати структурні характеристики спортивних жаргонізмів в українськомовному інтернет-дискурсі, варто звернути увагу на такі способи творення спортивних жаргонізмів, як морфологічний спосіб та спосіб семантичної деривації. Окрім них, існують також інші способи творення жаргонізмів, як-от: лексико-синтаксичний і морфолого-синтаксичний, проте вони є менш продуктивними.

У результаті аналізу значного корпусу фактичного матеріалу виявлено, що в морфологічному способі найбільш продуктивною та активно використовуваною під час творення спортивних жаргонізмів є *суфіксація*. Найчастіше активно у процесах деривації задіяні постпозитивні форманти на позначення осіб (*-ик/-ник, -ач, -ак/-як, -ок, -ун*), предметів (*-ик/ник, -к(а), -ун*), спортивних прийомів, вправ, технік (*-к(а), -ер/ор, -ик/ник*). Як бачимо, найбільш продуктивними виступають питомі суфікси. Наведемо деякі приклади використання таких суфіксів при творенні спортивних жаргонізмів:

- *-ик-* (*лавочник* ‘запасний гравець у футболі’, *баночник* ‘запасний або оштрафований член футбольної команди’);
- *-к(а)* (*бучка* ‘бейсбольна бита’, *відбивка* ‘штанга, яка відбивається від грудей під час підймання’);
- *ак/-як* (*гірняк* ‘спортсмен із гірських видів спорту’, *різак* ‘лижник, котрий перший прокладає (ріже) лижню’).

Було виявлено, що малопродуктивними у творенні спортивних жаргонізмів є суфікси *-ист* (*пенальтист* ‘спортсмен, який пробиває пенальті’); *-чик (и)* (*буратінчики* ‘прямі ноги, які не згинаються під час бігу, наче у Буратіно’); *-ас/-яс* (*голяс* ‘гол’); *-он* (*забивон* ‘гол’), *-ак* (*пресак* ‘група м’язів живота (від прес)’); *-юк* (*анулюк* ‘анульоване рішення судді’); *-ищ (е)* (*сейвище* (від сейв) ‘захист воріт від голу суперника’).

Засвідчено, що *префіксальний спосіб* словотворення є малопродуктивним у складі спортивної неформальної лексики. Зафіксовані такі приклади, як *півсітка* у значенні ‘спосіб передачі м’яча у волейболі’,

потягнути ‘дотягнутися до м’яча та відбити його після удару в площину воріт (про голкіпера)’.

Виявлено, що **основоскладання (композиція)** також не надто продуктивне у творенні спортивних жаргонізмів, проте є дещо більше прикладів використання цього способу при творенні назв спортивних гравців. Наприклад, *костолом* (*кост* + *о* + *лом* = *ламати*) ‘спортсмен в ігрових видах спорту, гра якого є дуже небезпечною, через що суперник може зазнати значних тілесних ушкоджень’, *сіткоріз* (*сітк* + *о* + *різ* = *різати*) ‘спортсмен, який часто забиває голи’.

Ми знаємо, що **словоскладання** є більш продуктивним під час творення молодіжних жаргонізмів, проте й серед спортивних є незначна кількість прикладів: *йо-йо* ‘тренування для спортсменів на витривалість’, *бий-біжи* ‘невдала футбольна тактика, коли м’яч вибивають далеко вперед на половину поля суперника з розрахунком, що нападник виграє його в боротьбі із захисниками противника’.

У сучасній українській мові маємо окремі спортивні жаргонізми, які утворюються поскладовою **абрєвіацією** від власних назв: *СаШо* ‘футбольний тренер, колишній воротар ФК «Динамо» (Київ) та збірної України Саша Шовковський’, *ЗіЗі/ЗіЗу* ‘відомий у минулому французький футболіст, а нині тренер Зінедін Язід Зідан’, *спортдир* ‘спортивний директор’ та ін.

Як засвідчив фактичний матеріал, **універбація** є досить-таки продуктивним способом творення слів, що поповнюють лексичний склад української мови, у тому числі й спортивних жаргонізмів. У процесі творення спортивних жаргонізмів способом універбації одним із найбільш продуктивних є суфікс **-к (а)**: *турнірка* ‘турнірна таблиця’, *підтрибунка* ‘приміщення під трибуною’, *регулярка* ‘регулярний чемпіонат’.

Стосовно **нульсуфіксації**, то цей спосіб можна назвати одним із найбільш продуктивних під час деривації спортивних жаргонізмів. Метою цього способу словотворення є спрощення, скорочення слів, їх місткість, що яскраво простежується на практиці. Помічено, що нульсуфіксація найбільш активно діє у творенні спортивних жаргонізмів на позначення конкретних спортивних гравців, тренерів та ін. Наприклад: *Кріш* ‘всесвітньо відомий португальський футболіст Кріштіану Роналду’, *Шева* ‘у минулому всесвітньо відомий футболіст, а нині тренер Андрій Шевченко’, *Ярмола* ‘відомий український футболіст Андрій Ярмоленко’, *Шапа* ‘талановитий український футболіст Микола Шапаренко та ін.

Цікаво, що серед способів творення спортивних жаргонізмів найбільш продуктивною виявилася **семантична деривація**, яка використовується задля того, аби надати вже наявній у мові лексемі нового значення та стилістично забарвити – додати емоційності, виразності, дотепності. Помічено, що семантичні номени найбільш активно використовуються на позначення:

– осіб (*скорпіони* ‘спортсмени, які метають диски’, *хірург* ‘спортивний гравець, котрий жорстоко поводить на ігровому полі’, *страуси* ‘люди, які займаються спелеотуризмом’);

- різноманітних предметів (*мотузка* ‘лямка для порятунку’, *чарка/рюмка* ‘кільце на підставці для гри в баскетбол’);
- вправ і прийомів (*паравозик* ‘вправа, що виконується для покращення роботи органів дихання’, *страус* ‘вправа, функцією якої є розтягування певних м’язів’) тощо.

Характерно, що з-поміж аналізованих соціолектизмів, утворених семантичною деривацією, найпоширенішими є метафоричні перенесення значень, а натомість метонімічних перенесень значно менше (серед них провідними є синекдохіальні).

Засвідчено порівняно незначну кількість спортивних жаргонізмів, утворених *морфолого-синтаксичним способом словотворення (конверсією)*. У більшості випадків відбувається субстантивація, а саме перехід прикметників (рідко дієприкметників) в іменники. Наприклад: *жовто-сині* ‘гравці збірної України’; *зелено-білі* ‘гравці футбольного клубу «Карпати» (м. Львів)’; *біло-сині* ‘гравці ФК «Динамо» (м. Київ)’.

Творенню спортивної жаргонної лексики слугує також *лексико-синтаксичний спосіб*. Помічено, що спортивні техніки можуть отримувати жаргонні назви, утворені цим способом: *копакабана* (*копа* + *кабана*) ‘технічний прийом у футболі, коли спортсмен затискає м’яча обома ногами, перекидає його через себе та суперника, обводячи гравця протилежної команди’.

Ми помітили, що чимало спортивних жаргонних утворень є стильово забарвленими, що надає мовленні більшій впливовості й привабливості.

Отже, провівши аналіз значного масиву зібраного матеріалу щодо способів словотворення спортивних жаргонізмів, можна підсумувати, що найбільш продуктивним способом є семантична деривація (70%). Серед морфологічних способів словотворення найбільш активними в деривації соціолектних одиниць є суфіксація, універбація та нульсуфіксація. Зафіксовано незначну кількість одиниць спортивного жаргону, утворених основною та словоскладанням, лексико-синтаксичним і морфолого-синтаксичним способами. Одиничними вважаємо випадки творення спортивної жаргонної лексики завдяки префіксації та аббревіації. Творення неформальної спортивної лексики суфіксально-префіксальним способом нами не було помічено.

Убачаємо необхідним подальше вивчення особливостей словотворення спортивних жаргонізмів у сучасному інтернет-дискурсі та фіксацію нових одиниць неформальної лексики. Перспективним вважаємо дослідження спортивних жаргонних одиниць у функційно-стильовому плані та в порівнянні із близькоспорідненими мовами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Струганець Ю. Семантика, структура, функціонування футбольної лексики в українській літературній мові початку ХХІ століття: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, 2016. 228 с.

2. Єщенко Т. Український жаргон спортивних уболівальників. *Лінгвістичні студії: збірник наукових праць*. Донецьк: ДНУ, 2005. Вип. 13. С. 250–255.

3. Карпець Л.А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук зі спеціальності 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2006. 19 с.

4. Процик І. Вербальне самовираження в субкультурі українських футбольних уболівальників. *Мова і суспільство: збірник наукових праць*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2012. Вип. 3. С. 224–229.

5. Стишов О.А. Семантична деривація жаргонізмів у сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. 2016. № 41. С. 74–84.

6. Ставицька Л. Проблеми вивчення жаргонної лексики: Соціолінгвістичний аспект. *Українська мова*. 2001. № 1. С. 55–68.

REFERENCE

1. Struhanets YU. Semantyka, struktura, funktsionuvannia futbolnoi leksykyv ukrainskii literaturnii movi pochatku KHKHI stolittia: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filoloh. nauk zi spetsialnosti 10.02.01 – ukrainska mova. Ternopil: Ternopilskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni V. Hnatiuka, 2016. 228 s.

2. Yeshchenko T. Ukrainskyi zharhon sportyvnykh ubolivalnykiv. *Linhvistychni studii: zbirnyk naukovykh prats*. Donetsk: DNU, 2005. Vyp. 13. S. 250–255.

3. Karpets L.A. Ukrainskyi sportyvnyi zharhon: strukturno-semantychnyi aspekt: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk zi spetsialnosti 10.02.01 «Ukrainska mova». Kharkiv, 2006. 19 .

4. Protsyk I. Verbalne samovyrazhennia v subkulturі ukrainskykh futbolnykh ubolivalnykiv. *Mova i suspilstvo: zbirnyk naukovykh prats*. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, 2012. Vyp. 3. S. 224–229.

5. Styshov O.A. Semantychna deryvatsiia zharhonizmiv u suchasni ukrainskii movi. *Linhvistychni doslidzhennia: zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S Skovorody*. 2016. № 41. S. 74–84.

6. Stavytska L. Problemy vyvchennia zharhonnoi leksyky: Sotsiolinhvistychnyi aspekt. *Ukrainska mova*. 2001. № 1. S. 55–68.